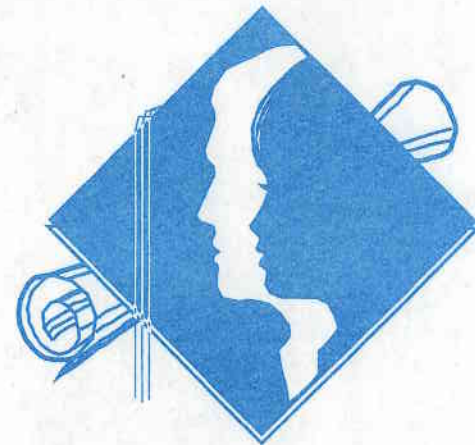

Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний гуманітарний університет

Актуальні проблеми науки та освіти

Матеріали
VII підсумкової (2004 р.) науково-практичної
конференції викладачів

4 лютого 2005 року

Маріуполь - 2005

ПОВОЄННЕ ПЕРЕСЕЛЕННЯ СЕЛЯН РОСІЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ З БОЛГАРІЇ ДО
СТАЛІНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Шилік Н.Ф.

В документах повоєнного періоду серед численного масиву репатріантів, спрямованого у Донбас, виділяються переселенці з Болгарії, які ніколи не проживали ні в Радянському Союзі, ні в колишній царській Росії. Вони були нащадками емігрантів, що виїхали з Росії на Балкани у XVIII ст. внаслідок утисків старообрядців з боку світських та духовних властей після Ніконовської церковної реформи та пов'язаного з нею розколу в російській церкві. У нових місяцях заснували вони поселення і жили компактними групами, зберігаючи свою віру, обрядність, традиції та мову.

Час від часу, за умов прояву лояльності до них з боку російських урядів, частина з них поверталася на Батьківщину предків. Так було в 1811- 1813рр., і в 1828-1831рр., після того, як Російський Імператор дарував їм „вічне прощення...”, пільги на три роки від будь-яких податків, землі, ліс на побудову ста будинків без оплати, свободу від рекрутських наборів[1].

Так сталося і після Другої Світової війни, коли Радянський уряд вишукував будь-які можливості для поповнення людських ресурсів країни. До цього часу відноситься лист Комітету по організації переселення на Батьківщину в с. Татарці, Сілістренської околиці в Болгарії – „Лист нащадків донських козаків до Сталіна” з проханням про найшвидше переселення їх до СРСР[2]. Така ініціатива цілком збігалася з державними інтересами.

Потенційним переселенцям дозволили взяти на Батьківщину предків все рухоме майно, яке вантажили на корабель у Варні. Нерухоме майно здавали до Болгарського Земельного Кооперативного Банку, щоб по переїзду отримати грошову компенсацію.

В кінці 1946р. невелика група переселенців, чисельністю 1304 чол., прибула до Одеси. Вирішено було їх розселити по 5-ти областях України. Найбільшу групу - 499чол. спрямовано до Рівненської обл., де їх мали розташувати по оселях чехів, що виїжджали до Чехословаччини. Інших, з урахуванням професійної ознаки (багато з них займалися рибальством), направлено до 4 приморських областей. До Херсонської – 380чол., Миколаївської – 185чол., Запорізької - 72чол[3].

До Сталінської обл. було направлено 173чол. у складі 42 сімей. Це були переважно молоді люди - половина переселенців (85 чол.) були молодше 16 років, серед них 48 дітей шкільного віку. Звітні дані станом на 1949р. зафіксували відсутність серед прибулих людей старше 50 років. Переселенський потік характеризувався іспорушеною статевною структурою. Серед загальної кількості було 85 чоловіків і 88 жінок[4].

Підготовка до прийому переселенців в Сталінській обл. почалася в жовтні 1946р. На сумісному засіданні Обкому КП(б)У та Виконкому Сталінської Облради було заплановано низьку організаційних заходів, таких як підготовка приміщення для тимчасового розташування впорту селян-рибалок на період 2-3 дні до розселення їх у районах області, забезпечення прибулих 3-разовим гарячим харчуванням, забезпечення санітарно-медичного огляду та санобробки, організацію виїзних ларьків для продажу продовольчих і промислових товарів, а також безалкогольних напоїв. До місць постійного проживання переселенців мали перевезити автогужовим транспортом в супроводі 13 відповідальних осіб з числа районного активу. Враховуючи, що в Радянському Союзі, ніхто з прибулих ніколи не проживав, було заплановано тимчасова роз'яснювальна та агітаційно – масова робота пропагандистів в Маріупольському порту і систематична їх робота в районах, а також виділення необхідної кількості газет і журналів і надання можливості для слухання радіопередач останніх вістей та повідомлень по Радянському Союзу[5].

В жовтні 1946р. планували приїзд 100сімей російських селян – рибалок з Болгарії. Розселити їх намічали по 3-х районах області до рибальських колгоспів групами від 5 до 15сімей. Реально в кінці 1946р. прибуло лише 42 сім'ї. Проте, незважаючи на вагому меншу кількість прибулих проти запланованої кількості, принцип розташування малими групами вирішили зберегти. Їх розселили по 3-х районах – в Будьоновському – 33 сім'ї, в Приморському – 3 сім'ї, в Маріупольському – 4

сім'ї. По окремих рибколгоспах їх розташували групами від 3 до 8 сімей. Найбільша група – 8 сімей (42 чол.) проживала в 1950р. в рибколгоспім Сталіна Будьоновського району[6].

Необхідно відзначити особливість періоду, під час якого відбувалося прибуття. Зима 1946р. – початок голоду. Хоч у приморських селах голод відчувався не так сильно, але продовольче становище було важким. Тому взяти на квартиру переселенців, які привезли з собою немало харчів, і навіть мішки з борошном, було багато бажаючих. Голодну зиму 1946-1947рр. пережили, головним чином, завдяки привезеному продовольству.

В березні 1947р. служба безпеки УРСР повідомляла, що більша частина переселенців з Болгарії задоволена своїм переїздом до СРСР, вони „переважно забезпечені житловою площею, паливом, продуктами харчування та влаштовані на роботу за спеціальністю”[7]. В Сталінській обл. було влаштовано на роботу до колгоспів 49 чол. [8]. Працювали, головним чином, чоловіки. Жінки, в більшості займалися домашнім господарством. Тоді ж, у березні 1947р., Сталінська Облрада направила прохання до Міністерства рибної промисловості УРСР про видачу 15 двотонних човнів для переселенців до початку розгортання весняного лову риби[9].

В умовах існування карткової системи і нестачі багатьох товарів, для продажу переселенцям виділялися взуття, одяг, та ряд інших товарів. Так, по затвердженні Виконкомом міськрайрадспіскам, переселенцям було видано за готівковий розрахунок бавовняної тканини – 3180м, костюмів 150шт., взуття-550пар, сукні -570шт., білизни – 800пар і для дітей 2000л молока, було продано також 40 шт. 2-х місячних поросят[10].

Для кращого закріплення на місцях, переселенці протягом 2 років з моменту вселення звільнялися від сплати всіх грошових податків, страхових платежів і обов'язкових поставань державі зерна, м'яса та інших продуктів (постанова Ради Міністрів УРСР від 2.07.1947р.)[11]

Протягом 1947р. переселенцям було видано грошову позичку для будівництва індивідуальних осель в розмірі – 10 тис. карб. на родину. Відомо, що до 1949р. було збудовано 29 домів. 3 дома передано для відбудови, один дімкуплено, інші знаходилися у стані будівництва[12]. Контрпарті позичку після грошової реформи. Умови повернення позички та отримання компенсації за залишене майно викликали нарікання з боку переселенців. В 1950р., з цього питання, надійшла скарга до Ради Міністрів УРСР від Єрмолаєва М.Ф., переселенця з Болгарії: „зі мною було здійснено розрахунок після грошової реформи 1947р. рибколгоспом ім. Кірова 1:10. Я вважав це проізрачним тому, що банківську позичку я сплачував 1:1”[13]

Переселенці відчули на собі всінегаразди повоєнного часу. Це і життя в недобудованих та в не відремонтованих оселях. Декому, як Терент'єву А.І., довелося пережити незаконну мобілізацію до шахти та 4-х місячне ув'язнення за самостійне залишення роботи[14]. Важким було становище одиноких матерів. Дехто з них навіть не отримував державну допомогу[15].

Проте старообрядці, як і їх предки, були загартовані до побутових та життєвих труднощів. Незвично була для них віддаленість від єдиновірців. До того ж, не завжди з розумінням до їх звичаїв та віри, ставилося оточення. Так було зафіксовано скаргу Федоссеєва І.С., бригадира рибальської бригади на голову колгоспу ім. Мікоєна за те, що останній „ображає релігійні почуття”. „лає його цензурними словами і погрожує йому вирвати бороду по волоску, якщо той не збріє”[16]. Згодом, переселенські сім'ї, почали тягнути на Кубань, де здавна жили громади старовірців. А ті, що залишилися стали згадкою про досвід повоєнного переселення з Болгарії.

Література

1. Пригарін О.А. Козаки-некрасівці на Дунаї. Кінець XVIII - перша третина XIX ст. //www.cossackdom.com/articles.html
2. „Листьмо погомков донских казаков” от 2 апреля 1946г. //www.svoboda.org/programs/hd/2002/hd080902.asp
3. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГОУ). -Ф.1. - Оп.23. – Стр.4352. – Арк.95.
4. Державний архів Донецької області (далі ДАДЮ) – Ф.326 - Оп.7 - Стр.380. – Арк.9.
5. ДАДЮ – Ф.326 - Оп.4 - Стр.191. – Арк.14, 15.
6. Там само - Ф.326 - Оп.4 - Стр.191. – Арк.14. ; Ф.326 - Оп.7 - Стр.380. – Арк.9; Ф.Р. –2497 - Оп.1 - Стр.920. – Арк.139.
7. ЦДАГОУ -Ф.1. -Оп.23. – Стр.4352. – Арк.95.

8. Ф. Р. - 2794. Оп1.-Спр.923. – Арк.178.
9. ДАДО. – Ф.Р. - 2794. - Оп.1. - Спр.306. – Арк.225.
10. ДАДО. – Ф.Р.326.- Оп.7.- Спр.380. – Арк.9, 10.
11. ДАДО. – Ф.Р.2794.- Оп.1.- Спр.№318. – Арк.15.
12. ДАДО. - Ф. Р. - 2794. Оп1.-Спр.923. – Арк.178.
13. ДАДО. - Ф. Р. - 2794. - Оп1. - Спр.940. – Арк.81.
14. Згідно постанови Ради Міністрів УРСР від 16 листопада 1946р. №1063. забороненопереселенців-репатріантів, прибулих з інших країн, переводити на роботу в інші галузі без їх особистого бажання та згоди виконкому Облради. ДАДО. - Ф-Р 2497. -Оп1.- Спр.920. – Арк.107.
15. ДАДО. - Ф.Р. – 2794. -Оп.1. - Спр.931. – Арк.257.
16. ДАДО. - Ф.Р.-2749.-Оп.1. - Спр.942. – Арк.66.

Секція Проблеми вітчизняної та зарубіжної історіографії

УДК [94 (477): 373 21] “19” 303.446 3

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ В 20-ТІ РОКИ ХХ СТ.: ДЖЕРЕЛА ТА ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ ДОВОЄННОГО ЧАСУ

Бондар О.В.

В загальній системі освіти особливе місце належить дошкільному вихованню як наріжному каменю у формуванні майбутнього громадянина будь – якої країни світу. Не була винятком і аналогічна система в радянській Україні. Поряд з тим, особливості політичного та суспільного розвитку країни в умовах формування нової ідеології та пов'язаної з нею відповідної системи освіти в значній мірі вплинули і на процес дошкільного виховання, що розглядався радянським керівництвом як початковий етап комуністичного виховання.

Проте питання дошкільного виховання в період становлення системи освіти в УСРР та пізніше в УРСР знаходилося, зокрема, в полі зору не істориків, а педагогів, які цікавились лише проблемами методичного забезпечення галузі. В зв'язку з цим в роботі над темою дослідження увагу, в першу чергу, було зосереджено на пошуках матеріалів в державних архівах України та наявна вітчизняна історіографія довоєнного часу.

Автором використані матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління в місті Києві (фонд 166 – Міністерство освіти), Державного архіву Харківської області (фонд Р – 203 – Харківський губернський виконавчий комітет. Відділ управління; фонд 820 – Харківський губернський відділ освіти), Державного архіву Полтавської області (фонд 1503 – Полтавський губернський виконавчий комітет. Відділ управління; фонд 2068 – Полтавський губернський відділ освіти), Державного архіву Донецької області (фонд 349 – Сталінський губернський відділ освіти; фонд 2592 – Маріупольський окружний відділ освіти), Державного архіву Одеської області (фонд 618 – Одеський губернський відділ освіти).

У 1918 р. виходить книга С. Русової “Дошкільне виховання” [1].

С. Русова стояла у витоків української національної системи виховання, побудованої на врахуванні індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини у процесі виховання. С. Русова ґрунтовно дослідила концепцію “вільного виховання”, запропоновану італійським педагогом М. Монтесорі та адаптувала її для впровадження в Україні.

Монографія М. Монтесорі “Метод наукової педагогіки та практика його в “Домах дитини” була надрукована в УСРР в 1921 р [2]. Інтерес до поглядів М. Монтесорі зумовлювався розумінням нею дитячого будинку як основної та універсальної форми організації життя і виховання дітей дошкільного віку.

Така доктрина цілком відповідала потребам нової влади в Україні. Згідно з постановою Наркомосу УСРР від 8 червня 1920 р., саме дитячий будинок для дітей 4 – 16 років стає основною освітньою установою в Україні [3].

Прибічником монтесорієвського “вільного виховання” в Україні був відомий педагог В. Чередниченко [4]. Як один з фундаторів українського радянського дошкільництва, він неодноразово зазначав, що “сучасні соціально-економічні умови – невідомий рост дорожнечі й недостача найнеобхіднішого для життя – примушують державні органи направити всю свою увагу на те, щоб забезпечити дітей пролетаріату всім потрібним для їхнього нормального розвитку” [5].

Після остаточного утвердження радянської влади в Україні теорія “вільного виховання” вже не відповідала інтересам та вимогам соціалістичного суспільства. Протягом 1921 – 1928 рр. на сторінках педагогічної преси: “Шлях освіти”, “За радянську освіту”, “Пролетарська освіта”, “Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології” розгортається запекла боротьба проти будь-яких проявів “вільного виховання” в дошкільних закладах України. На зміну йому приходить ідеологізоване “трудове комуністичне виховання”.